

Limhamns kyrka

Lunds stift

Fasad mot söder

Kulturhistorisk karaktäristik och bedömning

KRISTINA SIMONSSON, 2017-10-03

jais
arkitekter

—

Svenska kyrkan
LUNDS STIFT

Limhamns kyrka

Limhamns församling, Malmö pastorat, Lunds stift

Malmö socken, Limhamn 154:309, Malmö kommun, Skåne län, Skåne

Beskrivning och historik

Kyrkomiljön

Limhamns kyrka ligger i sydvästra delen av Malmö mellan Hyllie by och gamla Limhamn.

Från nordväst. Flygfoto: Pär-Martin Hedberg.

Limhamn nämns första gången 1522 som Limnøhaffuen. Namnet Limhamn är sammansatt av lim, i betydelsen kalk och hamn. Kalkbrytning och fiske har sedan senmedeltiden varit en viktig binäring för socknens bönder. I början av 1600-talet anlades ett kalkbruk i Limhamn. Dagens Limhamn bebyggdes i början av 1800-talet och invånarna var fiskare och sjömän. Samhället blev ett av de ledande fiskelägena i Skåne. Vid 1800-talets slut förvandlades fiskeläget till ett gruv- och industrisamhälle. Storskalig kalkbrytning och cementtillverkning startade som krävde mycket arbetskraft. Järnväg byggdes mellan Malmö och Limhamn. Skånska Cement AB startade en fabrik under ledning av ingenjör R.F. Berg. Han var även aktiv inom

egnahemsrörelsen och Limhamn bebyggdes med gathus som arbetarna själva skulle äga. Stadsdelen fortsatte att byggas ut och växte samman med Malmö. Kalkbrottet och cementtillverkningen utvidgades och på 1950-talet var cementfabriken Sveriges största. 1978 upphörde cementtillverkningen och 1994 slutade man bryta kalk. Sedan dess har fabriksmiljöerna ersatts av bostäder medan ett stort kalkbrott intill kyrkogården sparats som naturområde.

Kyrkoanläggningen omges av gator med egnahemsområden med enfamiljshus åt tre väderstreck. Åt söder ligger det gamla kalkbrottet.

Kyrkobyggnaden

Limhamns kyrka ersatte en medeltida kyrka som låg i Hyllie by. Den gamla kyrkan byggdes på 1100-1200-talet. Den äldre kyrkan hade eftersatt underhåll och var liten; församlingen hade behov av en mycket större kyrka efter den stora befolkningsökningen under 1800-talet. Kyrkorna byggdes i allmänhet för att rymma minst 2/3 av socknens befolkning. Olika alternativ diskuterades, att bygga till den medeltida kyrkan, bygga nytt och spara tornet eller bygga helt nytt på ny plats. Huvuddelen av befolkningen bodde i västra delen av socknen medan den gamla kyrkan låg i östra delen vilket anfördes som argument för en ny placering av kyrkan. Vid kyrkorådets möte 1885 röstade tre ledamöter för att bygga på ny plats och tre för att bygga på den gamla platsen. Ordförandes röst avgjorde beslutet om ny plats. En av de drivande krafterna för kyrkans nya placering var ingenjör R F Berg på Skånska Cementgjuteriet. Flera förslag på kyrkans utformning gjordes av olika arkitekter. August Lindvalls förslag valdes och han fick i uppdrag att göra fullständiga ritningar 1888.

A Lindvall (1862-1935) etablerade kontor tillsammans med J T Cronsiö (1861-1893) från 1888 och efter Cronsiös död ett samarbete med Harald Boklund fram till sekelskiftet. Lindvall har upprättat ritningar till flera hus i Malmö och till kyrkorna i Bjärshög, Bunkeflo samt ombyggnad av Fosie kyrka. Lindvall var utbildad i Malmö och Berlin.

Mellan 1860-1950 byggdes 113 nya kyrkor i Skåne, av dessa fick 42 en ny tomtplats, liksom Limhamns.

Kyrkan byggdes 1889-90 och invigdes i oktober 1890. Kyrkan kallades från början Hyllie kyrka vilket ändrades 1908 till Limhamns kyrka.

Den har redan från början haft tekniska problem med vittrat tegel, inträngande fukt, otäta fönsterkarmar och otillräcklig uppvärmning. Problemen har den gemensamt med flera nygotiska kyrkor i Skåne.

Söndervittrat tegel har bytts vid flera tidpunkter, bland annat 1895, 1897 då även vissa av cementavtäckningarna kläddes med plåt.

1915 reparerades kyrkan efter förslag av arkitektfirman Ewe och Melin. Allt fasadtegel mot söder och väster byttes ut. Koret försågs med dekormålning. Övriga valvbågars dekor i långhuset målades över. Anders Nilsson utförde glasmålningar i koret 1916 efter Ewes ritningar.

1930 installerades nya ljuskronor när kyrkan fick elektricitet.

Ny värmeledning installerades 1936 och nischer för radiatorer högs upp.

1939-42 byttes ytterdörrarna förutom huvudingången.

1950 revs orgelläktaren och en ny byggdes efter förslag av arkitekt N A Blanck.

Ett nytt pannrum i källaren byggdes och det befintliga gjordes om till väntrum 1963 efter ritningar av Roos & Thornberg arkitektkotor.

1979 målades kyrkan om invändigt med silikatfärg, tegelgolvet slipades. Predikstolens stulna målningar som återfanns sattes tillbaka.

1986 inrättades ett kapell i norra korsarmen. De fasta bänkarna togs bort och ersattes av lösa stolar, altare, knäfall.

1987 lades kyrkans skiffertak om

1990 installerades en handikappramp.

2000 gjordes inre förändringar. Kyrkans armatur från 1930 ersattes med ljuskronor ritade av V Wohlert, tillverkade av Louis Poulsen. Sakristian fick nytt terrazzogolv.

2006 demonterades krönkorset på tornet och renoverades.

2009 togs nya entréer upp i korsarmarnas västväggar. Bänkar togs bort i långhuset. Nytt vindfång, förråd, wc och städ byggdes under läktaren. RWC byggdes om. Nytt terrazzogolv i korsarmarna och under läktaren. Förslaget utformades av alfa arkitekter. En ny trappa och ramp till huvudingången gjordes efter förslag av TGM mark och landskap.

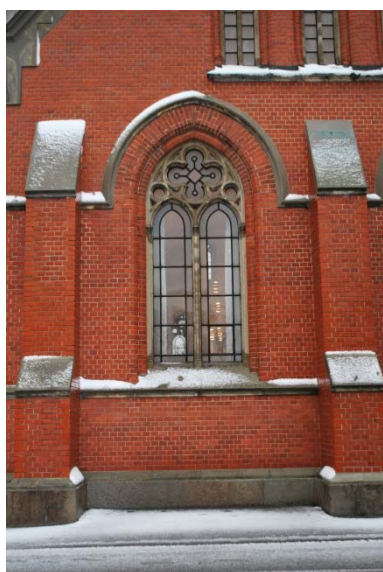
Exteriör

Kyrkan i nygotisk stil har en latinsk korsplan. Långhuset har korta korsarmar mot norr och söder, en femkantig absid i öster och ett torn med spira i väster. Vid sidan om tornet finns två trapporn. Mellan korsarmar och absid finns låga utbyggnader för sakristia och väntrum. Fasaden är av rött tegel och taket belagt med skiffersten. Fasaden är rikt artikulerad och indelad med strävpelare och gesimser. Fönstren är av gjutjärn med masverk av betong.

Kyrkans murar är uppförda av rött tegel, ursprungligen i kryssförband, det vill säga vartannat skift med löpstena och vartannat med koppstenar. På södra och västra fasaden är teglet mestadels utbytt 1915 och murat med endast koppskift. Sockeln runt

kyrkan är klädd med lågerhuggen kalksten och har i ovankant en avfasad betongkant. Fasaden indelas horisontellt av gesimser. En gesims av betong sitter under fönstren och sammanfaller med solbänkarna. En gördelgesims övergår till en spetsbåge ovanför fönstren som ytterligare markerar fönsteröppningarna. Murarna avslutas längs takfallen med en gesims och gavelpartierna har en sågtandsfris. Samtliga dessa listverk är av betong.

Fasaden indelas vertikalt mellan fönstren med strävpelare av tegel som är avtäckta med betong. På tornet är betongen klädd med brun plåt. Tornet har under spiran gavlar med tornur i alla väderstreck och småtorn i hörnen.

Fönster.

Korsarmens fasad mot söder.

Tornet.

Långhus och korsarmar har fem fönster åt söder respektive norr. Fönstren av gjutjärn sitter i spetsbågiga tvåsprångiga omfattningar av formtegel. Fönstrens masverk är av betongelement. De kopplade fönstren avdelas av kolonetter, överst finns ett fyrpassfönster som flankeras av två små runda fönster. Solbänkarna är av betong. Fönster utformade på samma sätt men i mindre storlekar finns på korsarmarnas gavlar och i tornet.

Kyrkan har tre ingångar, huvudingång i tornet i väster och dörrar till sakristia och väntrum. Huvuddörren omges av en portal med pilastrar av tegel med bas och kapitäl av betong, en spetsbågig arkivolt av formtegel och ett gavelkrön av tegel som avslutas med en betonggesims. Dubbeldörren är en brunmålad fyllnigsdörr från kyrkans byggnadsår. De två övriga dörrarna är stickbågiga enkeldörrar av lackad ek som sitter i spetsbågiga tegelomfattningar. Huvudentrén och norra entrén har ramper klädda med tegel och trappa av granit med svarta smidesräcken.

Långhus och korsarmar har sadeltak och tornet en sexkantig spira. Taket är täckt med

skifferplattor i mönsterläggning sedan kyrkan byggdes. Grythytteskiffer är basen med mönster av Glavaskiffer. Skiffertaket lades om 1987, fortfarande med mönsterläggning vilken dock tidigare var betydligt rikare på tornet enligt äldre foto. Tornet avslutas med krönkors och kyrktupp. Takavvatningen är av koppar och vid stulna delar ersatt av brun plåt.

Interiör

Vapenhuset i tornets bottenvåning är ett kvadratisk rum med ljus från två små fönster. Golvet är belagt med gult och rött tegel på flatan lika golvet i kyrkan. Väggar och valv är putsade och vitmålade. Valvet har sex ribbor som vilar på trespråkiga pilastrar med kapital. I taket hänger en lykta med flerfärgat glas. Rummet är möblerat med bokbord och klädhängare. Två fyllningsdörrar leder till trappornen.

Från vapenhuset nås ett litet vindfång med dörrar till förråd och wc som byggdes 2009 under orgelläktaren. Dörrarna är kopierade lika de ursprungliga fyllningsdörrarna i kyrkan.

Långhuset mot koret i öster.

Kyrkorummet består av långhus, två korta korsarmar, kor i öster och orgelläktare i väster. Öppna bänkar står på ömse sidor om mittgången i långhuset. Väggarna är putsade och vitmålade. Golvet i mittgången är av ursprungligt tegel med gula och röda stenar på flatan i mönsterläggning. Under bänkkvarteren ligger lackade brädor. Där

bänkar är borttagna ligger terrazzogolv. Långhuset är välvt med tre kryssvalv och ett stjärnvalv. Valven vilar på pilastrar med kapitäl. I taket hänger sju stora moderna ljuskronor ritade av Vilhelm Wohlert, (Konstmuseet Louisianas arkitekt).

Koret är förhöjt med tre kalkstenssteg. Golvet är belagt med ursprungliga svarta och vita cementplattor, så kallade Viktoriaplattor, i diagonal mönsterläggning. Innanför altarringen ligger brädgolv. Triumfbågen, väggar, fönsteromfattningar och kryssvalv är putsade och rikt dekorerade med målningar sedan 1915 med växt- och ornamentmönster. I de tre fönstren finns glasmålningar från 1916. Målningarna i klara färger föreställer Jesus och apostlarna med sina attribut.

Predikstolen står på korets södra sida. Nedanför kortrappan på norra sidan står dopfunten och ett dopträd. Från koret nås sakristian med terrazzogolv, putsade målade väggar och omålad träpanel i taket. I väggen finns en infälld piscina.

I korsarmarna är den tidigare bänkinredningen borttagen. Golvet är belagt med svart och grå terrazzo sedan 2009. Norra korsarmen är inredd med ett stort konferensbord och stolar, altare och förvaringsskåp. I södra korsarmen finns kororgel, flygel och ljusbärare.

Väntrummet, som nås från norra korsarmen, inreddes 1963 och har kalkstensgolv, vävade målade väggar och träribbor i taket.

Långhuset mot orgelläktaren i väster.

Koret.

Orgelläktaren i väster från 1950 har en tresidig planform. Den vilar på åtta parställda räfflade träpelare. Den täta läktarbarriären av ekfanér har ett genombrutet mönster av små fyrpass.

Från vapenhuset nås trapphusen med spindeltrappor av betong som leder till läktare och tornets övre våningar. Klockvåningen har brädgolv och putsade målade väggar. Stegar leder vidare till torntoppen. Valven över långhus och kor är isolerade.

Inredning och inventarier

Altaret från 1890 är en enkel träkonstruktion med en träskiva överst. Inklätt i tyg.

Altaruppsatsen är samtida med kyrkan 1890 och ritad av kyrkans arkitekt A Lindvall. Altaruppsatsen har ett arkitektoniskt uppbyggt bakstycke med en nisch krönt av en prydnadsgavel och fialer i centrum. Den omges av kolonner och rundbågiga fält med dekor av stjärnor och strålar. Bakstycket avslutas uppåt med bårder av trepass. Målad i förgyllning.

Altarringen har en femkantig planform och är genombrutet med kolonner och arkadbågar. Den är målad i brunt med förgyllda detaljer, knäfall och överliggare är skinnklädda. Altarringen är förmodligen från 1890 med ombyggd 1928 efter förslag från arkitekt N A Blanck.

Dopfunten av brunmålat trä och förgyllning är från 1890. På den åttakantiga foten står fyra kolonner som bär den åttakantiga cuppan som är dekorerad med reliefer av blommor och blad. Överst finns en åttakantig platta med en bård av blommönster. På foten är monterat hjul.

Predikstolen av bemålat trä är från 1890 med målningar utförda 1935. Korgens sidor har valvbågar på knippepelare. I fälten finns målningar på duk utförda av Gunnar Theander. Målningarna stals 1976, fyra av dem återfanns och sattes tillbaka. Den nuvarande femte målningen är gjord av S Håfström. Korgen bärs upp av en smalare profilerad pelare med åtta utåtriktade trianglar på foten. En svängd trappa med smidesräcke leder till predikstolen. Den åttakantiga baldakinen har fialer i hörnen.

Bänkinredningen är samtida med kyrkan 1890. Bänkarna i nygotisk stil är öppna. Gavlna avslutas uppåt med gavelmotiv och har utskurna dekorationer. Ryggarna är utförda i ramverkskonstruktion med fyllningar. Inredningen är målad i ekfärg. Det finns integrerade fotstöd och psalmbokshylla. Dynor ligger på sitsarna.

Orgeln är byggd 1956 av Mårtenssons Orgelfabrik i Lund. Orgelfasaden av ekfanér är samtida med orgelverket och formgiven av Nils Blanck och Gunnar Mårtensson. Fasaden indelas i rektangulära sektioner av varierande höjd med högst mittparti och synliga pipor med trärastrer i ovankant. Nedre delen av fasaden är hel men genombruten av fyrpassformer som är lika läktarbarriärens utformning. Spelbordet är fristående.

Kororgel från 1982 från A Mårtenssons Orgelfabrik i Lund.

Storklockan är gjuten 1512. Den pryds av en relief med Maria och Jesus samt inskription. *Lillklockan* är omgjuten 1845 av F Siepel och J P Liljedahl i Stockholm. Den har inskription samt dekor med växtbård och änglahuvuden.

Övrigt

Målningar på träpannåer från sent 1700-tal som suttit på läktarbarriären i Hyllie gamla kyrka. Bilderna visar Jesus och apostlarna. Bilderna är uppsatta i södra korsarmen.

Kyrkogården

Kyrkogården anlades i samband med kyrkans byggnation och har därefter utvidgats ett flertal gånger, 1896, 1905, 1924 här kallad gamla kyrkogården. En stor utvidgning österut gjordes 1964. Kyrkogården är bland Malmös största. Minneslunden anlades 1967, kistlund 1997 och 2007 askgravplatser.

Beskrivning

Kyrkan är placerad längst i norr på gamla kyrkogården. I väster finns en praktfull gjutjärnsgrind som leder till den allékantade gången till kyrkans entré. Gångarna och gravarna är belagda med singel. Huvudgångarna är kantade med alléer av lövträd. Gravarna är omgärdade med buxbom eller liguster. En del gravar har pampiga stenramar eller smidestaket.

Strax utanför kyrkans huvudingång är ”Limhamnskungen” ingenjör RF Berg begravd. Han hade stor betydelse för Limhamns utveckling i slutet av 1800-talet. Den mycket imposanta stenen står på en gräskulle och är omgiven av smidesstaket.

RF Bergs gravsten intill kyrkans västingång.

Kapellkrematorium.

Den omfattande östra utvidgningen invigd 1964, samtidigt som kapellkrematoriet, har mestadels en helt annan friare karaktär. Stora gräsytor med friväxande träd och buskar, stenarna är placerade i gräs utan några begränsningshäckar. Gångarna till gravarna är på gräs.

Askgravplatserna består av en mur med glasblock med namn. I minneslunden finns en damm och en replik av Millesskulpturen ”Guds hand”. Minneslunden är omgärdad av en stenmur. I kistlunden sitter namnbrickorna på ett stiliserat skepp av cortenstål.

Byggnader på kyrkogården

Gravkapell från ca 1905, används som förråd. Fasad i rött tegel, nygotisk stil.

Kapellkrematorium från 1964 ritat av Thorsten Roos-Bror Thornberg Arkitektkontor. Fasad av granit. Byggnaden innehåller två kapell, krematorium och administrativa utrymmen. I Trons kapell finns ett stort fönster med glasmosaik av konstnär Edvin Öhrström. Kapellkrematoriet är skyddat enligt KML.

Personalbyggnad, Nordströms villa från omkring 1900 med fasad av rött tegel.

Blomsteraffär/kontor från 1972, tillbyggd 2001

Personalbyggnad från 1974 med fasad av vitmålat tegel.

Garage från 2002.

Kulturhistorisk karaktärisering för Limhamns kyrkoanläggning

Kyrkogården omges av låga bostadshus och i söder det stora kalkbrottet som var grunden till industrialiseringen och Limhamns expansion.

Kyrkogårdens äldre del karaktäriseras av omgärdade singelgravar enligt sent 1800-tals ideal medan den nya delen kännetecknas av stora gräsytor med friväxande buskar och träd och stenar utan omgärdning.

Kapellkrematoriet karaktäriseras av en stram och sluten fasad i granit.

Kyrkan är byggd under en intensiv kyrkobyggnadstid. Främsta anledningen till nybyggnad var den stora befolkningstillväxten men även att samhället förändrades i grunden genom enskiftet, politiska reformer, industrialiseringen, järnvägens tillkomst och splittring mellan statskyrkan och fritänkare. Den nya kyrkan sågs som en statussymbol för ordning och skönhet och maktsymbol för stadskyrkan.

Tyngdpunkten av nybyggnader 1880-1910 i Skåne skedde runt Malmö-Lund. Den förhärskande stilen under denna tid var nygotiken som beskrevs av Helgo Zettervall i ”Allmänna anvisningar”. Genom dessa blev nygotiken stadsfäst som svenska kyrkans arkitektur.

Limhamns kyrka, som ersatte en medeltida kyrka på annan plats, är invigd 1890 och ritad av A. Lindvall.

Kyrkan i nygotisk stil är byggd med tydlig höjdsträvan. Murarna är av rött tegel med horisontella gesimser och bågar ovan fönstren av betong. Profiltegel är använt runt fönster och dörrar. Fönstrens masverk är av betongelement vilket vid den tiden var ett nytt material. Kyrkan har flera av nygotikens kännetecken som oputsade tegelmurar, strävpelare, profiltegel, detaljrikedom, prydnadsgavlar, höjdsträvan men även horisontella band och nygotiska valv. Nygotiken ansågs vid denna tid som den bästa arkitekturstilen för att förmedla det teologiska budskapet. I inredningen var det viktigt att betona alla detaljers kyrkliga karaktär i motsats till profant och skapa ett rum som var andaktsväckande och upplyftande. Det är positivt att Limhamns kyrka fortfarande har kvar ett mönsterlagt skiffertak.

Eftersom nygotiken var den dominerande stilen vid denna tid finns det i Limhamns församling tre nygotiska kyrkor, Bunkeflo, Limhamn och Tygelsjö. Lindvall har ritat både Bunkeflo och Limhamn. Av dessa är Limhamns kyrka mer förändrad i interiören. Limhamn har inte de många pelare med dekorativa kapitäl som de två övriga kyrkorna har som är treskeppiga. Limhamn framstår enklare både i exteriör och interiör.

Kyrkorummet är högt, ljust och välvt med valv. Väggar och valv är helt vitmålade i långhus och korsarmar. Blicken koncentreras mot koret som är mycket rikt dekorerat med ornamentala målningar sedan 1915 och glasmålningar. De vita väggarna ser enkla ut jämfört med koret. Tidigare hade valven och väggarna färg och dekor. Jämfört med Bunkeflos interiör där oputsat rött tegel i valvribbor och pilastrar samspelar med putsade partier är Limhamn interiör mindre livfull. De moderna stora ljuskronorna skiljer sig mot övrig inredning och ger kyrkorummet ett nutida intryck. Kyrkorummet innehåller flera olika tidsskikt, 1890 när kyrkan byggdes, 1915 när koret dekorerades, 1950 när orgelläktaren nybyggdes och 2000 när ljuskronorna tillkom. Korsarmarna är frigjorda från bänkar och omgjorda till andra aktiviteter. Det är positivt att det ursprungliga vackra tegelgolvet och viktoriaplattorna är kvar.

Att tänka på

- Kyrkans exteriör är välbevarad och bör värnas.
- Kyrkans tegelgolv, viktoriaplattor och korets målningar bör värnas.

Skydd m.m.

Kyrkan och kyrkogården skyddas som kyrkligt kulturminne enligt 4 kap. kulturmiljölagen. Tillkommen före 1939. Omfattas av tillståndsplikt 4 kap. 3§. Anläggningen ligger inom av länsstyrelsen utsedd särskilt värdefull kulturmiljö, Malmö-Limhamn och inom Riksintresse för kustzon.

Källor och litteratur

Kyrkorivningar och kyrkobyggen i Skåne 1812- 1912, Siegrun Fernlund, akademisk avhandling vid Konstvetenskapliga institutionen vid Lunds Universitet, 1982

Skåne, Landskapets kyrkor, red. Markus Dahlberg, Riksantikvarieämbetet, 2015
opublicerad 2012

Sockenkyrkorna – kulturarv och bebyggelsehistoria, Riksantikvarieämbetet, 2008

Underhållsplan för Limhamns kyrka 2005-06-02, Wikerstål Arkitekter AB

Nygotiska kyrkor i Skåne. Utveckling i form, material och konstruktion 1840-1910.

Konsthögskolans arkitekturskola

http://malmo-kyrkogardsforvaltning.smrt.se/kyrkogardar_och_kapell/limhamns_kyrkogard

http://malmo.se/download/18.7de6400c149d2490efb5f011/1417171659892/Rapport_2013_002_low.pdf

Övriga uppgifter

Denna rapport, en kulturhistorisk karaktäristik och bedömning av Limhamns kyrka, Malmö pastorat, har upprättats av:

Kristina Simonsson, Arkitekt SAR/MSA (rapportförfattare, inventering och foto)

Karl Johan Kember (granskning),

Arkitekt SAR/MSA, Certifierad sakkunnig avseende kulturvärden

J AIS arkitekter AB, Sundstorget 3, 251 21 Helsingborg, 042-14 92 30, www.jais.se

Inventeringsdatum: 2017-01-11

Färdigställd rapport: 2017-10-03

Limhamns kyrka - byggnadsbeskrivning

Stomme:	Murverk – Tegel
Fasadmaterial:	Tegel
Fasadkulör:	Röd
Takform:	Sadeltak – Med dubbla fall Spira
Taktäckningsmaterial:	Sten-Skiffersten
Byggnadsdel:	Torn-väster Långhus Korsarm-norr Korsarm-söder Absid-polygonal-öster